

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОФЕСІЙНИХ СПІЛОК В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ. У статті досліджено та визначено актуальні проблеми в сфері діяльності профспілок в Україні. На основі проведеного дослідження запропоновано основні напрями вдосконалення діяльності професійних спілок через впровадження теоретико-методологічних засад діяльності профспілок, едосконалення правового, кадрового, фінансового, економіко-інформаційного забезпечення.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: професійні спілки, колективні договори, рівень довіри, правова освіта, правовий захист, охорона праці, законотворча діяльність, міжнародний досвід

АННОТАЦИЯ. В статье исследованы и определены актуальные проблемы в сфере деятельности профсоюзов в Украине. На основе проведенного исследования предложены основные направления совершенствования деятельности профессиональных союзов через внедрение теоретико-методологических основ деятельности профсоюзов, совершенствование правового, кадрового, финансового, экономико-информационного обеспечения.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: профессиональные союзы, коллективные договоры, уровень доверия, правовое образование, правовая защита, охрана труда, законотворческая деятельность, международный опыт

SUMMARY. The paper investigated and identified current problems in the field of trade union activities in Ukraine. On the basis of the research proposed guidelines to improve the activities of trade unions through the introduction of the theoretical and methodological foundations of trade union activities, improvement of legal, personnel, financial, economic and informational support.

KEYWORDS: trade unions, collective bargaining agreements, the level of trust, legal education, legal protection, labor protection, legislative activities, international experience

Постановка проблеми. В сучасних умовах ринкової економіки значно збільшується ризик для працівників втратити роботу. Доходи від праці та рівень життя гарантуються державою лише на мінімальному рівні, а соціальна підтримка надається лише малозабезпеченим громадянам. Держава адміністративно не втручається в господарську діяльність підприємств, відносини між власниками і працівниками регулюються трудовим законодавством, але все більшої ваги набирає колективно-договірний спосіб регулювання соціально-трудова відносин та узгодження інтересів

сів. Саме тому необхідно вдосконалити діяльність профспілок при укладенні колективних договорів і угод, треба забезпечити обов'язкове укладення колективних договорів на кожному підприємстві, де діє профспілкова організація та посилити вимогливість до соціальних партнерів стосовно повноти й своєчасності реалізації норм колективних договорів і угод, а також принципової оцінки дій профспілок, які ухиляються від участі в переговорах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості діяльності професійних спілок вивчали Д. Богиня, М. Ведерников, А. Колот, Е. Лібанова, О. Новікова [1], Р. Тульчинський, О. Чала [2]. Значну увагу дослідники приділяли проблемам підвищення ефективності діяльності профспілок, розвитку системи соціального партнерства. Проте аналіз багатьох наукових розробок, присвячених питанням реформування діяльності профспілок, свідчить про недостатню розробленість теоретичних досліджень, присвячених вивченню напрямів удосконалення діяльності профспілок, їх змісту та результатів.

Метою дослідження є визначення актуальних проблем у сфері діяльності профспілок в Україні та виокремлення напрямів її удосконалення в сучасних умовах.

Результати дослідження. Існуючі проблеми у сфері праці відображають неспроможність більшої частки профспілкових організацій протистояти кризі у сфері праці, захистити трудові права більшості найманих працівників, реально впливати на збереження трудового потенціалу.

Серед основних проблем сучасного профспілкового руху в Україні назвемо такі: постійне зниження рівня довіри населення до профспілок; незацікавленість і неспроможність профспілок опікуватися працівниками нових форм господарювання, приватних фірм зокрема; недостатня підтримка профспілками тих, хто втратив роботу; надмірна політизація профспілкового руху, посилення залежності «незалежних» профспілок від певної політичної сили.

Нагальним показником розвитку профспілкової роботи на всіх рівнях і виконанням властивих їм функцій є підвищення значення та ролі колективно-договірного регулювання як дієвого механізму захисту трудових прав і соціально-економічних інтересів працівників.

Важливою засадою для практичної реалізації функцій профспілок у соціально-партнерських угодах є проведення освітньо-просвітницької та інформаційно-консультативної діяльності, що спрямована на вдосконалення правового поля. За ініціативою профспілок Верховною Радою України прийняті Закони «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про органі-

зації роботодавців», «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)».

Слід визнати, що профспілки недостатньо ініціюють застосування заходів адміністративного впливу до керівників, які ухиляються від участі в переговорах, примирних процедурах, не виконують колективні договори. Через небажання представників власників брати конкретні зобов'язання, нести відповідальність за їх невиконання, частина положень угод має загальний характер, а не реагування на законні вимоги працівників призводить до виникнення трудових спорів [3].

Вважаємо, що для поліпшення та активізації роботи з питань укладення і виконання колективних договорів та угод необхідно:

постійно залучати правові інспекції профспілок до контролю за станом дотримання чинного законодавства про укладення і покращення колективних договорів та угод;

щорічно проводити навчання профспілкових працівників з питань укладення колективних договорів та угод;

постійно проводити аналіз стану укладення і виконання колективних договорів, галузевих і регіональних угод.

Напрямом удосконалення діяльності профспілок також має стати покращення організаційної роботи, під якою слід розуміти, насамперед, засіб реалізації нею своїх функцій, із врахуванням існуючих нагальних потреб трудових колективів підприємств, установ та організацій, яка здійснюється з метою оптимізації структури профспілки, розвитку основних принципів і засад профспілкової діяльності, вдосконаленню координації у роботі органів профспілки на всіх рівнях і підвищення ефективності всієї профспілкової діяльності.

Організаційна робота профспілки повинна складатися з низки заходів щодо забезпечення єдності дій членських організацій у виробленні спільних позицій щодо захисту конституційних, трудових і соціально-економічних прав та інтересів членів профспілки.

Для вдосконалення організаційної роботи необхідно прийняти ряд важливих організаційних рішень у рамках структурної побудови профспілки, обліку членів профспілки та профспілкових організацій, зокрема, розробити та впровадити нові бланки статистичної звітності й інші матеріали щодо напрямків діяльності профспілкових органів [4].

Одним із напрямів реформування діяльності профспілок має стати удосконалення правової освіти та правового захисту членів профспілок. Проблема в цій сфері полягає в тому, що власник, як правило, є більш обізнаним з діючими нормами права, ніж працівник, на боці власника — більші фінансові можливості, висо-

кокваліфіковані фахівці. Але правильно організована робота профспілки може компенсувати цю розбіжність і допомогти найманому працівнику в ознайомленні з його правами, у захисті цих прав на колективному або індивідуальному рівні.

Контроль за додержанням законодавства про працю має здійснюватися щодо: прийому на роботу; зміни умов трудового договору; припинення трудових правовідносин; ведення трудових книжок; нормування робочого часу і часу відпочинку; оплати праці, гарантій і компенсацій; укладення та виконання галузевих і регіональних угод, колективних договорів; трудових відносин у разі банкрутства та приватизації підприємств; відшкодування шкоди, заподіяної працівникові каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, пов'язаним із виконанням ним трудових обов'язків; праці жінок, молоді, інвалідів та інших категорій громадян, які потребують соціального захисту; трудової дисципліни і матеріальної відповідальності працівників; виплати працівникам допомоги з фондів державного соціального страхування.

Основних напрямками діяльності профспілки у сфері правового захисту мають стати:

представництво та захист індивідуальних і колективних прав та інтересів членів профспілки (а також інших працівників — за їх бажанням) в органах державної влади та місцевого самоврядування, у взаємовідносинах з роботодавцями, їх об'єднаннями з метою забезпечення здійснення права кожного члена профспілки на працю, підвищення життєвого рівня на основі справедливої оплати праці з урахуванням рівня вартості життя, забезпечення інших соціальних гарантій [5];

участь у розробці соціально-економічних програм, спрямованих на реальний захист членів профспілки;

здійснення контролю за додержанням законодавства про працю, аналіз причин його порушень і направлення до органів державної влади вимог і пропозицій щодо прийняття законів і нормативно-правових актів, які забезпечують реалізацію конституційних прав громадян або скасування тих норм законодавства, які обмежують права членів профспілки;

надання членам профспілки правової допомоги, проведення методичної роботи, спрямованої на забезпечення кваліфікованого захисту трудових і соціально-економічних прав громадян та інтересів, участь у вирішенні колективних трудових спорів;

через представників профспілки приймає участь в управлінні страховими фондами, забезпечувати контроль за ефективним використанням коштів соціального страхування, у тому числі для санаторно-курортного оздоровлення членів профспілки;

виконувати навчальну, інформаційну та агітаційну роботу з метою забезпечення гласності в діяльності профспілки.

Підвищення рівня участі у законотворчій діяльності має стати наступним напрямком покращення діяльності профспілок. У більшості країн профспілки не є суб'єктами законодавчої ініціативи, однак за допомогою різних важелів (через органи державного управління) вони можуть впливати на законотворчий процес з метою якіснішого регулювання соціально-економічних відносин у державі. Ефективність цього виду діяльності залежить від впливовості профспілки, що визначається не стільки кількістю її членів, скільки авторитетом у суспільстві та державі.

Наступний аспект вдосконалення діяльності профспілок — участь у реформуванні ринку праці за умов глобалізації економіки. Цей напрям є логічним продовженням боротьби профспілок за забезпечення своїх членів робочими місцями, він визначає вищий рівень захисту права громадян на працю та належну винагороду за її результати [6].

Необхідно підвищити рівень ефективності діяльності профспілок у питанні збереження робочих місць, рівня заробітної плати громадян своєї країни, а також створення нових робочих місць на території власної держави із залученням іноземних інвесторів. Потрібно приділяти більше уваги такому напрямку діяльності, як збереження старих і залучення нових членів профспілки.

Одним із шляхів удосконалення діяльності профспілок є максимальне використання міжнародного досвіду, насамперед досвіду розвинутих країн, добробут і стабільність яких великою мірою ґрунтується саме на узгоджених позиціях і поєднаних зусиллях соціальних партнерів. Корисною є також співпраця з міжнародними організаціями, які опікуються питаннями соціально-трудова відносин (МОП) та/або розвитку соціального партнерства — міжнародні організації профспілок (Міжнародна і Європейська конфедерації профспілок), роботодавців (Міжнародна організація роботодавців), відповідні структури ЄС (Європейський соціально-економічний комітет). Усі сторони соціального партнерства України (державна, профспілки та об'єднання роботодавців) є членами відповідних міжнародних організацій, з якими активно співпрацюють [7, с. 10].

На зустрічах міжнародного рівня основна увага має приділятися основним засадам діяльності профспілок щодо захисту рядового члена профспілки та забезпечення гарантій діяльності профспілкових організацій, а також питанням соціального діалогу. Також міжнародні зустрічі направлені на розвиток співпраці та обмін досвідом юридичної роботи та соціально-правового захисту спілчан з зарубіжними профцентрами та об'єднаннями [8].

У процесі реформування діяльності профспілок, важливим напрямком роботи є дослідження причин, котрі впливають на окреслення функцій профспілок у колективно-договірному регулюванні соціально-партнерських відносин. Одне з завдань цього напрямку — ефективне виявлення властивих профспілкам функцій для дієвого захисту трудових прав і законних інтересів найманих працівників, а також розробка заходів щодо покращення механізму колективно-договірного регулювання і, де це можливо, усунення факторів, що сприяють неефективному його використанню.

Важливим напрямом реформування діяльності професійних спілок є вдосконалення колективного договору.

Важливість колективного договору в регулюванні соціально-трудова відносин підтверджують такі фактори: колективний договір забезпечує стійкі відносини між найманими працівниками і власником (уповноваженим органом), чітко визначає зобов'язання і права сторін. Коло питань, які можуть регулюватися в рамках колективного, практично не обмежене; наймані працівники мають можливість задовольнити свої інтереси на вищому рівні, якщо вони діють колективно.

Водночас для підвищення ефективності колективно-договірного регулювання, а відповідно і рівня захищеності та забезпечення прав найманих працівників потрібна серйозна правова освіта громадян і, перш за все, профспілкового активу. Профспілкові лідери повинні усвідомити свою роль в організації цієї роботи, знати права працюючих і вміти їх відстоювати.

Ще одним напрямом реформування діяльності профспілок має стати вдосконалення заходів у сфері оздоровлення та відпочинку працівників. Профспілка повинна приймати участь в управлінні страховими фондами, забезпечувати контроль за ефективним використанням коштів соціального страхування, в тому числі для санаторно-курортного оздоровлення членів профспілки, мати право на укладення договорів з українськими та закордонними підприємствами, установами, організаціями (в тому числі туристичними операторами та компаніями) на оздоровлення дітей і членів профспілки за кордоном [9, с. 87].

Для розв'язання існуючих проблем у діяльності професійних спілок необхідно запропонувати напрями її вдосконалення, яка включає дві взаємодіючі складові — державну та громадську і має загальнодержавний, територіальний і базовий рівень. Також необхідне впровадження теоретико-методологічних засад діяльності профспілок, правове, кадрове, фінансове, економіко-інформаційне забезпечення (рис. 1).

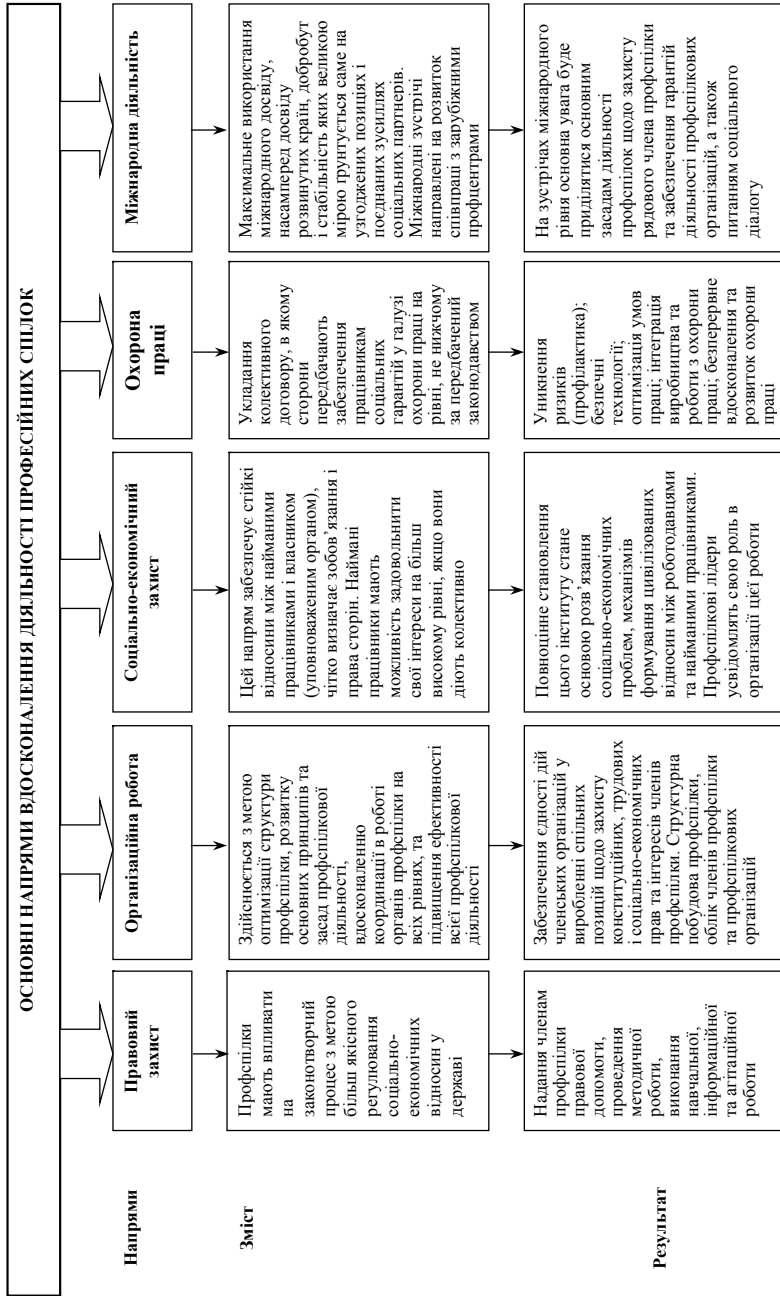

Рис. 1. Основні напрями вдосконалення діяльності професійних спілок в Україні

Висновки. Таким чином, запропоновані напрями вдосконалення діяльності профспілок в умовах ринково-трудова відносин сформулюють нові підходи, що визначають їх права, принципи і функції. З метою підвищення дієздатності профспілок та їх об'єднань необхідно вирішити наступні задачі: створити новий механізм мотивації профспілкового членства; реформувати структуру профспілок; на законодавчому рівні: сформувати умови, які б надали можливість громадянам захищати свої інтереси незалежно від того, на якому підприємстві вони працюють; враховуючи ринкову систему трудових відносин, визначити основні принципи і функції діяльності профспілок; на основі досвіду світового профспілкового руху і нормативних документів МОП, розробити систему отримання знань серед профпрацівників і профактиву з питань прав профспілок і трудящих.

Література

1. *Новікова О.* Захист трудових прав у контексті збереження трудового потенціалу / О. Новікова // Профспілки України. — 2004. — № 4. — С. 10—12.
2. *Чала О. М.* Договірне регулювання оплати праці на державному рівні / О. М. Чала // Вісник Технологічного університету Поділля. — 2001. — С. 65—68.
3. *Прокопенко В.* Правове становище професійних спілок: сьогодення і перспективи / В. Прокопенко // Право України. — 1999. — № 6. — С. 106.
4. *Голобуцький О.* Сучасний профспілковий рух в Україні / О. Голобуцький, Ю. Докулін. — К.: Фонд «Українська перспектива», 1996. — 63 с.
5. *Жуков В. І.* Проблеми колективно-договірного регулювання трудових відносин в Україні: монографія / В. І. Жуков, Г. В. Осовий, Ю. О. Привалов. — К.: Ін-т соціології НАНУ, 1999. — С. 87.
6. Соціальне партнерство на ринку праці України / Ю. Н. Маршавін, С. В. Бакуменко, В. М. Данюк, О. С. Зінченко, А. М. Колот, Н. В. Мартиненко. — К., 1998. — 152 с.
7. *Дубровський М. Л.* Профспілкове членство в міжнародному профспілковому русі / М. Л. Дубровський, Л. С. Чернявський // Профспілки України. — 1998. — № 2. — С. 5—20.
8. *Кудряченко А.* Інститут соціального партнерства як чинник демократичного розвитку суспільства: світовий досвід та висновки для України / А. Кудряченко [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/Jul08/19.htm>.
9. *Павлов В. І.* Соціальне партнерство на ринку праці України: монографія / В. І. Павлов, А. М. Колосок. — Рівне: НУВГП, 2009. — 223 с.

Статтю подано до редакції 30.05.2012 р.